

KARLSTADS KOMMUN

BARN- OCH UNGDOMSFÖRVALTNINGEN

Stödmaterial för en kemikaliesmart verksamhet

Uppdaterad juni 2024

Innehåll

Stödmaterial för en kemikaliesmart verksamhet	1
Innehåll	2
Syfte med stödmaterialiet	5
Bakgrund	5
Flödesschema	6
Inköp.....	6
Ta hjälp av märkningar	7
Välj produkter som är tillverkade inom EU, Norden eller Sverige.....	7
Våga fråga!	7
Det här gäller vid inköp och upphandling.....	7
Checklista inköp.....	7
Ramavtalsdatabas	8
Inomhus	8
Allmänt om textil	8
Tygleksaker	8
Utklädningskläder	8
Utomhus kläder	8
Inredning	8
Det här gäller för textil	9
Leksaker	9
Allmänt om leksaker	9
Leksaker i plast.....	9
Leksaker i trä.....	9
Leksaker med elektronik	9
Det här gäller för leksaker	10
Målarrummet	10
Frigolit och plastpärlor (Styren)	10
Färg och lim	10
Lera och slajm	10
Kartong.....	11
Vaxdukar och förkläden	11
Det här gäller för målarummet	11
Möbler och inredning	11
Bord (Ljuddämpande)	11
Soffor och madrasser.....	11
Mattor	12

Lampor	12
Det här gäller för möbler och inredning	12
Hygien	12
Tvätta händerna	13
Desinfektionsmedel	13
Städa bort damm.....	13
Det här gäller för hygien	13
Köket	13
Det här gäller för köket	14
Utegården	14
Solskydd	14
Solskyddsfaktor	14
Lekmaterial utomhus	14
Gummidäck	14
EU-Lastpallar	15
Tryckimpregnerat virke	15
Det här gäller för utegården.....	15
Utfasa och återvinn material säkert	15
Bilagor	16
Lathund plast	16
Märkningar	17
CE-märkning	18
Svanenmärkt	18
Bra Miljöval	18
EU Ecolabel.....	19
Astma och allergiförbundet	19
Ökotex-standard 100	19
FSC	19
Blå ängeln.....	20
Giftfri förskola.....	20
Ordlista	21
Kemikalier och kemikaliegrupper	21
Ftalater – PVC plast	21
Flamskyddsmedel – elektronik, textilier och skumgummi	21
Bisfenol – polykarbonatplast.....	21
Perfluorerade ämnen – teflon och textil	21
Formaldehyd – limmade byggvaror och textilier	22

Tungmetaller – tryckimpregnering.....	22
Nitrosaminer och nitroserbara ämnen – gummi och bildäck	22

Syfte med stödmaterialet

Stödmaterialet riktar sig till ansvariga och personal inom Karlstads kommuns verksamheter som rör barn och unga inom förskola, fritidshem och skola på barn- och ungdomsförvaltningen. Syftet med materialet är att peka ut lägstakrav för verksamheten för att säkerställa att barn och unga i Karlstads kommuns verksamheter inte utsätts för skadliga ämnen. Försiktighetsprincipen gäller och ska vara vägledande för allt arbete med kemikalier i barns vardag.

Bakgrund

Barn- och ungdomsförvaltningen har under många år arbetat aktivt för en kemikaliesmart verksamhet.

Vi möter i vår vardag flera olika kemikalier hela tiden, utan att vi kanske inte alltid tänker på det. Kemikalier finns i elektronik, textil, leksaker, möbler och förpackningar och ger varan eller förpackningen dess egenskaper. Kemikalierna förenklar på många sätt vår vardag, vissa är helt ofarliga medan andra har kända skadliga effekter på både människa och miljö. Halterna är oftast låga, och medför ingen akut giftighet, men hormonstörande ämnen misstänks ha en effekt redan vid halter som är lägre än de som idag testas. Varje ämne testas var för sig och riskbedöms. I vår omgivning utsätts vi för flera olika ämnen samtidigt, en blandning av flera olika ämnen den så kallade *Cocktaileffekten*, denna effekt är svårt att undersöka därför testas inte den totala effekten. Kemikalier kan också både förstärka och minska varandras effekt, beroende på hur de reagerar med varandra. Hur vår vardag ser ut skiljer sig därför nämnvärt mot ett laboratorium där kemikalierna testas.

Leksaker är varor avsedda för barn som leker och brukas av barn under 14 år. EU fattade år 2007 striktare regler om leksaker. 2012 skärptes dessa regler ytterligare. I EU måste alla leksaker som finns på marknaden efter 20 juli 2013 uppfylla Leksaksdirektivets kemikaliekrav. Det finns flera regelverk som parallellt styr kemikalier i leksaker, Leksaksdirektivet är det mest omfattande. En leksak är en vara som är avsedd eller utformad för att användas för lek av barn under 14 år. Därför är det viktigt att barn leker med det som är avsett för barn. Ett ämne som är reglerat i en leksak till en ”säker” nivå, kanske inte är reglerad alls i en handväska, mobiltelefon eller nycklar som barnen leker med.

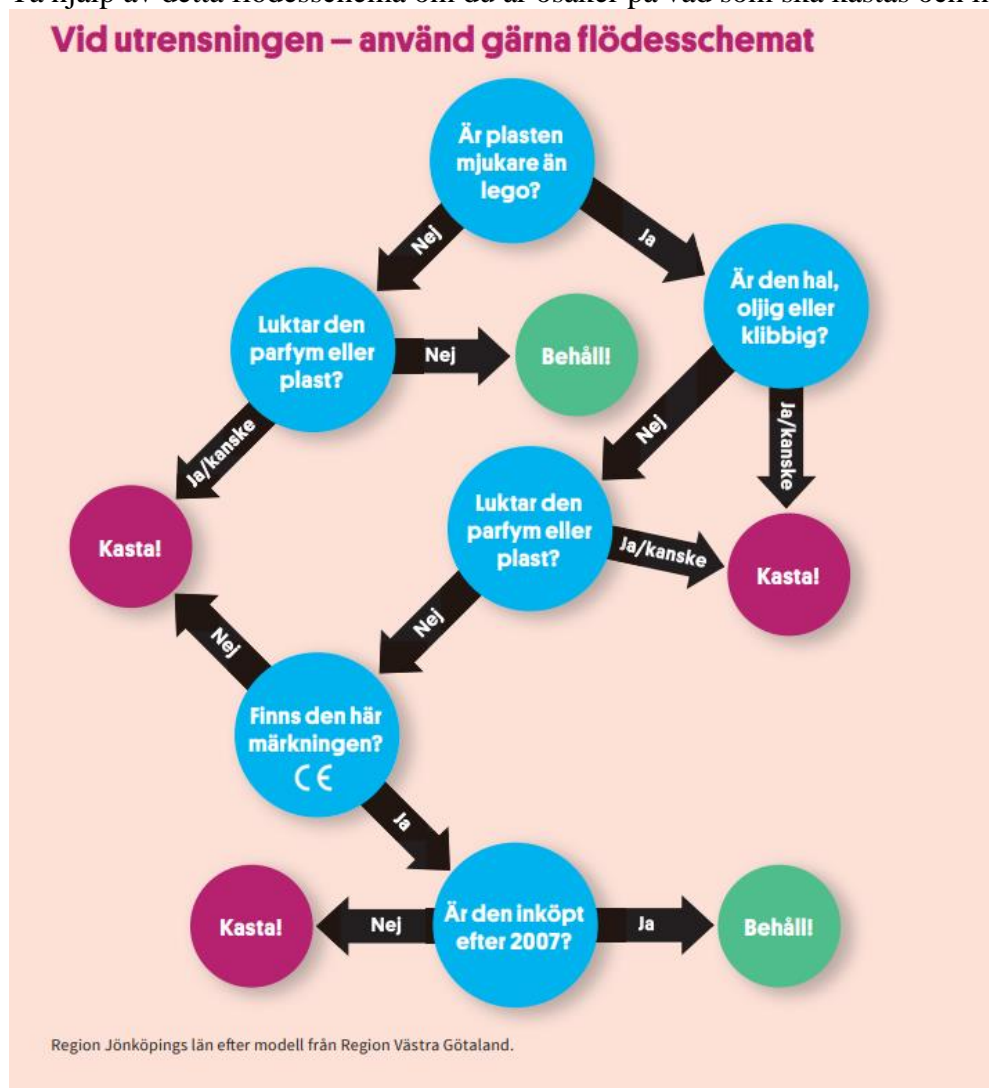
Det finns i huvudsak två anledningar till varför barn är mer känsliga för kemikalier.

För det första, barn andas snabbare och äter mer än vuxna i förhållande till sin kroppsvikt. Små barn stoppar gärna saker i munnen för att utforska sin omgivning vilket gör att små barn är extra utsatta. Barn leker gärna på golvet, i damm samlas kemiska ämnen vilket gör att barn som leker på dammiga golv utsätts för mer kemikalier. Bra ventilation och städrutiner minskar kemikalier i både luften och i damm.

För det andra, barn är inte fullt utvecklade, både immunförsvaret och hjärnan utvecklas mest efter födseln. Det skyddssystem hos vuxna är inte lika starkt hos ett barn, vilket gör att hjärnan hos ett barn är extra utsatt. All exponering gör inte barnet sjukt direkt, problem av exponering av kemikalier som barn kan visas först i vuxen ålder. Exempelvis har bröstcancer och infertilitet ökat.

Flödesschema

Ta hjälp av detta flödesschema om du är osäker på vad som ska kastas och inte!

Inköp

Med bra och giftfria varor kan vi börja cirkulera produkter och byta med varandra, vilket är bra för både miljön och plånboken. För att kunna börja cirkulera krävs det att minska risken för att vi åter får in ämnen som inte hör hemma i våra verksamheter som rör barn och unga. För att minska skadliga ämnen ska skarpa miljö- och kemikaliekraav ställas vid alla upphandlingar som berör barn- och unga. Kraven gäller endast de varor som har offererats (nettoprislistor eller avtalsvaror i E-handelssystemet) eftersom det inte finns möjlighet att ställa krav på ett företags hela katalog. Detta medför att det mesta som företagen erbjuder i sina kataloger inte råder under kommunens kemikaliekraav. Inköpare ansvarar för att inköpen som görs till verksamheterna är kemikaliesmarta och giftfria. Om inköp måste göras utanför nettoprislistorna ska inköparen kontrollera att varorna uppfyller kommunens miljö- och kemikaliekraav.

Ta hjälp av märkningar

För att säkerställa att det man köper in är bra är att titta efter miljömärkningar med tredjepartscertifiering. Kemikalieinspektionen rekommenderar att man köper från välkända tillverkare och märken. På så sätt minskas risken att förbjudna ämnen kommer in tillbaka till verksamheterna.

Välj produkter som är tillverkade inom EU, Norden eller Sverige

EU:s kemikalielagstiftning reglerar vilka ämnen som får finnas inom unionen. Det medför att produkter tillverkade inom EU inte får innehålla förbjudna ämnen. Kemikalielagstiftningen reglerar bara vilken kemikalieråvara som används vid produktionen av en vara och tar därför ingen hänsyn till vilka ämnen en importerad vara innehåller. För importerade varor ska producenten eller återförsäljaren kontrollera att det den säljer uppfyller lagstiftningen. Tyvärr tar de inte alltid sitt ansvar, och osäkra produkter släpps ut på marknaden. För att undvika förbjudna kemikalier är det bra att välja produkter som är tillverkade inom EU. Finns det ingen märkning om ursprungsland ska leverantören kunna upplysa beställaren om det.

Våga fråga!

Som beställare och konsumenter har vi makt att påverka. En större efterfrågan av miljöanpassade produkter leder till ett större utbud. Producenter och leverantörer har en skyldighet att ha kunskap om vad deras produkter innehåller och ska upplysa konsumenten ifall deras produkter innehåller några ämnen som finns på EU:s kandidatlista.

Det här gäller vid inköp och upphandling

- I alla upphandlingar som berör barn och unga ska skarpa miljö- och kemikaliekrav ställas
- Handla främst på nettoprislistan
- Kolla efter tredjeparts miljömärkningar
- Välj varor tillverkade i EU, Norden eller Sverige
- Vid osäkerhet av en vara kontakta miljösamordnaren på BUF

Checklista inköp

Denna checklista är bra att använda om varan du vill beställa inte är märkt med ”giftfri förskola” eller inte finns med på nettoprislistan.

- ✓ Köp bara leksaker och hobbymaterial som är anpassat för barn
- ✓ Alla leksaker ska vara CE-märkta
- ✓ Köp kvalitetsleksaker tillverkade i Europa så långt det är möjligt
- ✓ Handla från firmor som arbetar medvetet med miljöfrågor
- ✓ Välj om möjligt träleksaker med ytbehandling istället för plastleksaker
- ✓ Välj gärna Svanen-märkta leksaker, särskilt vid plastleksaker eftersom plast oftare innehåller farliga kemikalier än till exempel trä och metall
- ✓ Välj endast madrasser/kuddar certifierade enligt Bra miljöval, Svanen
- ✓ Välj inte saker/leksaker märkta med ”antibakteriellt”

- ✓ Rätt att veta – fråga leverantören efter miljöanpassade alternativ
- ✓ Handla aldrig varor i PVC, PC eller PS plast

Barn- och ungdomsförvaltningen har beslutat att inte ta emot leksaker, pysselmaterial eller andra varor från vårdnadshavare eller företag.

Ramavtalsdatabas

Upphandlingsenheten genomför upphandlingar av ramavtal som gäller för alla förvaltningar och bolag i koncernen. Avtalen finns samlade i ramavtalsdatabasen. Titta alltid i ramavtalsdatabasen när du ska beställa en vara eller tjänst. Om det finns ramavtal måste du handla hos de leverantörerna och på de nettoprislistor som finns.

Inomhus

Allmänt om textil

Textil finns på många ställen inne på en förskola eller skola. I våra kläder både inomhus och utomhus, som gardiner och filter eller tygdockor i stället för dockor av plast. Det finns många typer av textil, både syntet och i naturmaterial, detta avsnitt beskriver lite om allmänna tips. Vid framställning av textilier krävs många olika typer av kemikalier. Kemikalierna behövs för att ge tyger en speciell färg eller egenskap. Välj därför först och främst textilier som är miljömärkta och i naturmaterial. Vid ekologisk odling får inga kemiska bekämpningsmedel användas, vilket både är bra för hälsa och miljö. Naturmaterial släpper inte ifrån sig mikroplaster som exempelvis vissa syntetmaterial gör, vilket till slut hamnar i våra vattendrag.

Tvätta alltid nya textilier för att bli av med de löst tillsatta kemikalierna, men kemikalierna är en miljöpåverkan som våra reningsverk inte kan ta hand om. Att välja rätt från början minskar miljöpåverkan på våra vatten.

Tygleksaker

Vid utrensning av exempelvis plastdockor väljs oftast dockor i textil i stället.

Leksaker i tyg samlar lätt damm vilket gör att en rutin för tvätt är viktig.

Utklädningskläder

Det kan vara kul att få leka med ”riktiga” saker, speciellt vid utklädnad. Viktigt att tänka på är att saker som från början var tänkt att användas i ett annat syfte än för lek av barn, inte råder under leksaksdirektivet. Väskor av låtsasskinn är oftast gjort av PVC plast vilket inte ska finnas i verksamheten som berör barn och unga. Skor i låtsasskinn av plast och smycken kan innehålla både PVC eller vara tillverkade av allergiframkallande

nickel, bly och kadmium. Se därför över vad för typ av utklädningskläder som finns på avdelningen.

Utomhus kläder

Vissa textilier har olika specialegenskaper, detta kan vara smutsavvisande, flamsäkra eller antibakteriella. Undvik dessa specialegenskaper då dessa funktioner oftast är gjorda av miljö- och hälsofarliga kemikalier, så som nanosilver och perfluorerade ämnen.

Inredning

Textil kan på en avdelning finnas på många olika platser. I kuddrummet eller i soffan kan det finnas fleecfilter som är mysiga, men gjord av plasten PET och släpper ifrån sig mikroplaster vid tvätt som

reningsverken inte kan ta hand om, utan passerar ut vidare i vattnet och skapar problem.

Textil skapar en ombonad känsla och kan fungera som ljuddämpande, men de är också damm samlare.

Det här gäller för textil

- Vid nyinköp välj i första hand naturfibrer och miljömärkt
- Tvätta nya textilier
- Skapa tydliga rutiner för städ och tvätt av textilier
- Minska den totala mängden textilier

Leksaker

Allmänt om leksaker

I leksaker finns det olika typer av kemikalier som ger leksaken dess specifika egenskap, som exempelvis böjbara armar på en docka. Det finns många regler för kemikalier i leksaker, där leksaksdirektivet är det mest omfattande. Det handlar om leksakers säkerhet och innehåller regler om kemikalier, allmän säkerhet samt elsäkerhet. Enligt leksaksdirektivet får kemiska ämnen i leksaker aldrig innebära någon risk för människors hälsa. Allt som barn och unga leker med räknas som lekmaterial, oavsett om det är tillverkat för att vara en leksak eller inte. Se därför till att barn och unga leker med sådant som det är tänkt att leka med, eftersom leksaker styrs av annat regelverk. Hård plast så som lego, behöver inga mjukgörande ftalater och är därför mer okej.

Leksaker i plast

Många av barn och ungas leksaker består av plast. Den mest problematiska plasten är PVC. PVC är egentligen en plast som från början är hård, men där mjukgörande ämnen, så som ftalater, tillsätts för att göra plasten mer följsam. Ftalater är problematisk på flera sätt då den är hormonstörande i vissa studier har den även visat vara en orsak till flera olika sjukdomar så som allergi, astma och fetma. Äldre PVC har en större risk att innehålla mer skadliga ftalater, se därför till att rensa bort leksaker inköpta före 2013. PVC djur och figurer kan sparas för att användas till sagor och samlingsmaterial som vuxna hanterar. Byt ut PVC-leksaker och ersätt med djur av naturmaterial eller hårdare plast, Duplo, Lego eller Play Mobil. Dockor ersätts med tygdockor.

Typiska leksaker i PVC är

- Bondgårdsdjur, dinosaurier och små plastfigurer

- Dockor, Barbie's och My Little Pony
- Bollar och massagebollar
- Uppblåsbara leksaker

Leksaker i trä

Att ersätta plastleksaker med leksaker i trä kan vara ett bra alternativ. Men träleksaker ur ett kemikalieperspektiv är inte alltid helt oproblematiskt. Äldre träleksaker kan ha tungmetaller i målarfärens pigment, som ett barn enkelt kan få i sig exempelvis genom att stoppa leksaken i munnen. Se därför till att sortera bort äldre träleksaker och leksaker med färg som har börjat flagna.

Leksaker med elektronik

Lagstiftningen för elektronik skärptes sommaren 2006. Leksaker med ingående elektronik och som är tillverkade innan 2007 bör sorteras ut. Leksaker där man kan komma åt elektroniken ska lagas eller tas

bort, exempelvis leksaker där batteriluckan saknas eller där sladdar är avklippta. Produkter med elektronik men som från början inte var avsedda som leksak kan innehålla problematiska ftalater som inte

får vara i leksaker. Elektronik innehåller också mycket flamskyddsmedel som gör att det är svårare för produkten att börja brinna. Många av flamskyddsmedlen är giftiga, speciellt de som innehåller brom.

Det här gäller för leksaker

- Se till att barn och unga leker med det som är avsett som leksak
- Köp leksaker från nettoprislistan
- Köp i första hand leksaker i annat material än plast
- Köp inga leksaker eller material i PVC överhuvudtaget
- Undvik PS och PC plaster
- Köp leksaker tillverkade i EU, CE-märkta
- Sortera bort gamla träleksaker och träleksaker med flagnande färg
- Skölj och torka av nyinköpta leksaker, se till att det finns en rutin för rengöring över de gamla leksakerna, då de släpper mest lättillgängliga kemikalierna.
- Leksaker som innehåller elektronik ska regelbundet ses över och vid skada avlägsnas
- Datorer och surfplattor som ska om användas i pedagogiskt syfte ska om möjligt förvaras i ett rum där barn och unga inte vistas då det inte används
- Tvätta händerna efter användande av elektronisk utrustning.

Målarrummet

Målarrummet är förskolan och skolans mest kreativa rum, här finns oftast allt från färg och lim, pärlor, papp, färgglada papper, toarullar, kartong med mera. Även om det är kul att pyssla med exempelvis ett stort pappersrör från industrin är det inte säkert att det är säkert eller hälsosamt, därför att det inte var tänkt att pappersröret skulle användas till pyssel från början.

Frigolit och plastpärlor (Styren)

Frigolit är tillverkat av kemikalier styren, styren finns också i många plastpärlor. Styren är registrerad som en hormonstörande kemikalier och ska inte finnas i verksamheter som rör barn och unga. Plastpärlor bör därför fasas ut ur verksamheten. Plastpärlor i PP- plast är okej.

huden kan vara allergiframkallande.

Viktigt är därför att efter pysselstunden att man tvättar bort färgen och limmet. Tuschpennor med lösningsmedel och så kallade luktpennor som innehåller doftämnen, bör undvikas. Färg och tuschpennor kan innehålla färgämnen som är hälsofarliga. I de fall annan färg finns i målarrummet ombeds personalen att ta bort eventuell färg med faromärkning

Färg och lim

De färger och lim som köps från leksaksföretagen är oftast vattenbaserade och innehåller inga starka kemikalier. Men vattenbaserade färger kan innehålla konserveringsmedel som vid kontakt med

Lera och slajm

Både slajm och lera kan vara roligt att leka med men de kan också innehålla hormonstörande PVC. Undvik dessa leror av plast så som cenitlera och fimolera. Att göra egen troldeg eller slajm är därför

bättre, den är både fri från plast och du vet exakt vad den innehåller, dessutom är alla ingredienser ätbara.

Kartong

Det har visat sig i undersökningar att pappullar från industrin är limmade med lim som innehåller borsyra. Borsyra är en kemikalie som registreras som särskilt farlig inom EU och är förbjuden i leksaker. Pyssla med material från matförpackningar så som äggkartong och mjölkförpackningar.

Vaxdukar och förkläden

Både vaxdukar och förkläden är vanliga men kan vara gjorda av PVC om de är äldre. Se till att ta bort gamla vaxdukar och förkläden i PVC och köp in nya vaxdukar tillverkade av bomull eller lin med en akrylatbehandling för att hålla smuts och vatten borta, brickor kan vara ett bra komplement. För att skydda kläder funkar det att använda exempelvis T-shirts eller skjortor avsatta till ändamålet.

Det här gäller för målarummet

- Pyssla med först och främst med naturmaterial
 - Använd matförpackningar så som mjölkkartong vid pyssel
 - Ta bort frigolit som pysselmaterial
 - Köp pärlor av trä eller glas
- Använd vattenbaserade färger och lim
 - Undvik produkter som innehåller konserveringsmedel med isothiazolinoner, som är kraftigt allergiframkallande
 - Tvätta alltid bort färg och lim efter pysselstunden
- Undvik lera och slajm av plast
 - Använd lera av vax eller gör egen trolldag
 - Gör egen slajm av potatismjöl, vatten och olja
- Rensa bort förkläden och vaxdukar av PVC
 - Använd vaxduk i bomull eller lin med en akrylatbehandling
 - Använd förkläden som är miljömärk och helst i naturmaterial, t.ex. t-shirt eller en skjorta
- Vid strykning av pärlplattor ska inte barn vara närvarande och rummet ska vädras efteråt

Möbler och inredning

Bord (Ljuddämpande)

Bord med en ljuddämpande effekt är ett bra sätt för att få ner ljudnivån. Dessa bord kan komma med två olika ytor plast eller linoleum. Plasten är oftast PVC och de borden ska plockas bort och ersättas med linoleum.

Soffor och madrasser

Majoriteten av alla soffor har en trästomme, med löstagbara stoppade kuddar. Stoppningen består oftast av plastskum. Vilmadrasser ska vara Svanenmärkta. Äldre lekkuddar som består av skumgummi med ett PVC överdrag ska rensas bort. Äldre soffor och madrasser kan innehålla flamskyddsmedel. Dessa har blivit kända för att vara såväl extremt

långlivade i naturen som cancerframkallande, mutagena och reproduktionsstörande. Se till att soffor och fåtöljer som är inköpta innan 2010 sorteras bort. Möbler i naturmaterial är att föredra, då dessa inte behöver lika mycket flamskyddsmedel.

Mattor

Mattor har många bra egenskaper och användningsområden, de är bra att samla en grupp på, ljuddämpande och sköna att gå på. Men mattor drar till sig damm, vilket är den största exponeringskällan till farliga kemikalier. Att se till att mattorna städas är därför viktigt för att hålla farliga kemikalier för barn och unga borta. De flesta av kommunens mattor lyder inte under något städavtal utan ska dammsugas och hållas rena av pedagoger. Många mattor har gummi på undersidan för att

mattan inte ska glida i väg, detta gör att mattan inte går att tvätta. Gummit är i sig är ett kemikalierikt material. Fundera på om det finns en rutin för att mattorna städas ofta, se också över om det finns andra alternativ än matta, exempelvis sittkuddar eller kuber som kan underlätta städningen.

Lampor

Lösa lampor ska vara placerade så att de inte kan välta och sätta i eluttag. Egna upphängningar och förlängningsdosor ska undvikas. Många fasta lampor har lågenergilampor och lysrör som innehåller kvicksilver. Om en lampa går sönder är det viktigt att barn och unga lämnar rummet. Sopa ihop den trasiga lampan viktigt är att inte dammsuga, är lampan varm vänta till den kallnat. Vädra och lämna resterna som miljöfarligt avfall.

Det här gäller för möbler och inredning

- Vid inköp av ljuddämpande bord, välj bord med linoleum yta
- Sortera bort soffor inköpta före 2010
- Köp miljömärkta möbler och mattor, helst i naturmaterial
- Inför en rutin över städning av mattor
 - Se över om alla mattor behövs
 - Finns det andra alternativ som gör städningen enklare?
- Vid inköp av nya madrasser köp madrasser som är märkta Svanen.
- Använd madrassöverdrag av miljömärkt tyg
 - Vädra och tvätta skydden regelbundet
- Ta bort lekkuddar där plasten gått sönder och släng dem

Hygien

Att hålla en god hygien och se till att städrutinen fungerar är viktigt, både för att det ska vara rent och fint men även ur en kemikaliesynpunkt. Det är vetenskapligt bevisat att det finns ett samband mellan en svårstädad miljö och överkänslighetssymtom. Studier visar också att avgivning av irriterande kemiska ämnen från byggnads- och inredningsmaterial eller leksaker kan utlösa besvär hos personer med allergi eller annan överkänslighet och även bidra till att överkänslighet utvecklas. Avgivning av kemiska ämnen förvärras ytterligare om inredningen eller materialen utsätts för fukt.

Det finns flera saker man kan göra för att underlätta städningen, begränsa mängden farliga kemikalier och skapa en bättre miljö för dem med allergi eller överkänslighetssymtom. I första hand se till att inreda så det inte bara blir fint utan lättstädat, skapa inte så kallade damm

fällor och köp in inredning och leksaker som inte släpper ifrån sig så lite kemikalier som möjligt.

Tvätta händerna

Barn och unga ska tvätta händerna ofta. Det brukar finnas rutiner om handtvätt efter ett toalettbesök, när man kommer in från utegården eller innan man ska äta. Detta är viktigt för att kemikalier fastnar i damm som fastnar på leksakerna som barn leker med som hamnar på barnens händer. Speciellt små barn stoppar både leksaker och händer i munnen. Rutin för handtvätt bör också finnas efter användning av elektronik samt färg och lim. Tvål och vatten håller både kemikalier och bakterier borta.

Desinfektionsmedel

Desinfektionsmedel så som vanlig handsprit och handgel innehåller

antibakteriella ämnen. Antibakteriella ämnen är framtagna för att döda bakterier, de är biocider vilket innebär att de dödar levande organismer. De kan också vara skadliga för såväl människa som miljö. Antibakteriella ämnen hittar vi idag i en rad olika vardagsprodukter tex. luktfria träningskläder. Vid influensatider desinfektionsmedel vara ett bra komplement, annars räcker det med vanlig tvål och vatten.

Städa bort damm

Kemikalier som finns i möbler, och andra varor hamnar i damm. För att städning ska kunna göras ordentligt, ska ytorna hålls fria från leksaker och annat. Ha så lite som möjligt i öppna hyllor och undvik dammfällor genom att förvara saker i skåp eller i papplådor med lock.

Det här gäller för hygien

- Se att det finns en fungerande rutin för handtvätt
- Köp parabensfria och miljömärkta tvålar, ex. svanen
- Se handdesinfektionsmedel som ett komplement till tvål vid ex. influensautbrott.
- Se över att städrutinen fungerar
 - Vem, vad, när?
- Undvik att använda våtservetter, blötlagda pappersservetter är ett bättre alternativ

Köket

Barn äter och dricker mer än vad en vuxen gör i förhållande till sin kroppsvikt. Plastmuggar är bra vid en utflykt därför att de inte går sönder, men kan vara gjorda av plaster som inte är bra, en rostfri mugg eller en mugg i rishusk är därför ett bättre alternativ. Vid matlagning vill man inte att maten ska fastna och brännas vid, därför är exempelvis teflonpannor vanliga. Teflon är gjort av perfluorerade ämnen där flera av ämnena är klassificerade som hälsofarliga, misstänkt cancerframkallande, reproduktionsstörande, samt giftigt för vattenlevande organismer. Kemikalier i plast kan läcka över till livsmedlet speciellt om det värms upp. Att äta mer ekologiskt är också ett bra sätt att se till att kemikalier inte kommer in i verksamheten. Vid ekologisk mat används inte kemiska bekämpningsmedel. Se till att spola i kranen så att vattnet blir kallt, använd aldrig varmvatten direkt från kranen till dryck eller matlagning. Detta är viktigt därför att i stillastående vatten kan koppar, bly och bakterier samlas.

Det här gäller för köket

- Undvik plast ihop med mat
 - Använd rostfritt eller gjutjärn
 - Förvara livsmedel i glasförpackningar med lock
 - Använd redskap av trä och metall
- Välj ekologisk mat i största möjliga mån
- Undvik mat i konservburkar, tetrapack är ett bättre alternativ
- Spola i kranen en stund för dryck och matlagning

Utegården

Utemiljön har oftast en lägre halt av farliga kemikalier än inomhus, vilket gör det extra viktigt att barn och unga är ute och får frisk luft.

Solskydd

Solskydd kommer i flera olika varianter, bästa är att försöka att skydda sig mot solensstrålar fysiskt genom att se till att det finns skugga på utegården eller skydda sig med heltäckande kläder och keps. Skugga kan skapas på flera olika sätt genom exempelvis träd, byggnader, tak eller en segelduk, viktigt är att aktiviteter kan genomföras i skugga under dagen när solens strålar är som starkast. Täckande kläder och skugga är bästa skyddet, se solkräm som ett skyddande komplement.

Solskyddsfaktor

Solskyddsfaktor kommer i två olika utformningar, som solkräm eller i solspray. En solskyddsfaktor finns i två olika varianter i hur skyddet är uppbyggt kemisk eller fysikalisk. En kemikalisk solskyddsfaktor fångar upp UV-ljuset och omvandlar det till en längre och snällare våglängd innan det släpps igenom, men vissa går ändå igenom huden. Den fysikaliska solskyddsfaktorn bildar som ett täckande skydd och reflekterar UV-ljuset. I fysikaliska solskyddsfaktorer används framför allt titandioxid. Titandioxid inte är bra men det är kanske det minst dåliga alternativet. Titandioxid finns både i Svanmärkta barnprodukter och i naturkosmetiska krämer. Välj parfymfria och miljömärkta produkter.

Lekmaterial utomhus

Som riktlinjen har påpekat innan är inte annat material än sådant som från början tänkt att lekas med går under en annan lagstiftning gällande kemikalier och säkerhet. Se därför till att det endast finns sådant som är avsett för lek på utegården, undvik helst plast och prioritera leksaker i naturmaterial.

Gummidäck

Gamla gummidäck har använts på utegården till många olika saker så som gungor, hinderbana eller plantering. Gummidäcken har inte från början tänkt att användas som något av dessa, vilket gör att de inte styrs av någon berörd lagstiftning. Gummidäck tillverkade innan 2010 innehåller höga halter av nitrosaminer och nitrosarbarämnen. Även om däcken ur

miljösynpunkt blivit bättre, innehåller de fortfarande ämnen registrerade som särskilt farliga på Kandidatlistan. Lösa däck som finns på lekplatserna och använts till lek av barn och unga ska tas bort. Hinderbanan är rolig och kan finnas kvar ersätt de delar av gummidäck med annat material, helst naturmaterial.

EU-Lastpallar

Lastpallar är inte gjorda för att lekas med eller för att finnas på utegården, dels kan man få flisor och mellanrummet mellan brädorna är för glest satta. Vad träet är behandlat med går inte heller att säkerställa varför lastpallarna ska plockas bort.

virkets beständighet. Tryckimpregnerat virke finns runt sarger, staket, bänkar, bord och stolar, klätterställningar och vissa gungställningar på utegård och lekplatser. Det finns i odlingslådor på utegårdar. Tryckimpregnerat virke ska inte användas. Bytet görs i takt med ordinarie underhållsarbete.

Tryckimpregnerat virke

Tryckimpregnerat virke innehåller tungmetaller och pesticider för att förlänga

Det här gäller för utegården

- Främja aktiviteter i skuggan
- Använd heltäckande kläder och keps
- Solskyddsfaktor är ett komplement
- Undvik solsprayer
 - Framför allt dem som har (nano) i innehållsförteckningen.
- Använd i första hand miljömärkta leksaker i naturmaterial
- Sortera bort leksaker som från början inte var tänkt att lekas med, ex. gummidäck
- Se över om det finns tryckimpregnerat virke som bör bytas ut

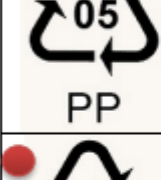
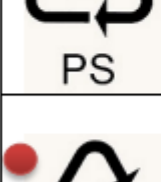

Utfasa och återvinn material säkert

Nästan hälften av allt avfall som hamnar i soptunnan ska i stället återvinnas. Att återvinna är ett bra sätt att ta vara på naturens resurser, på så sätt kan material som redan finns användas en gång till. Men farliga ämnen som följer med de varor som återvinns vill vi inte ska finnas i kretsloppet och måste därför fasa ut för att kunna bli mer cirkulära. Att använda återvunnet material måste vara lika säkert som att köpa nytt, därför behövs höga och likvärdiga krav om varans innehåll av farliga ämnen.

När en vara ska slängas är det oerhört viktigt att alltid sortera ut farligt avfall, alltså sådant som är giftigt, cancerframkallande, frätande, fosterskadande, miljöfarligt, smittförande eller brandfarligt. Farligt avfall bör sorteras och lämnas på kommunens återvinningscentraler eller på vissa återvinningsstationer.

Bilagor

Lathund plast

MÄRKNING	TYP AV PLAST	INFORMATION	REKOMENDATION
	PET – Polyeten- eterftalat	En slitstark plast som kan återanvändas. Finns i PET-flaskor, fleecetröjor, textilier – polyester mm. Klorbaserade lösningsmedel kan användas för att få färg att fästa på dessa tyger, små mängder kan läcka ut. PET-flaskor kan läcka kemikalier till innehållet, men i mycket små mängder. Risken och halten ökar med värme.	Välj glas eller rostfri flaska om möjligt. Sportflaskor är också bättre. Använd aldrig varm dryck i PET-flaskor
	PE-HD – Polyetylen Hög Densitet	Räknas som en av de säkraste plaster, inga kända risker finns dokumenterad. Vanlig i sportflaskor och t.ex. margarinflaskor.	Värm inte plasten och håll inget varmt i flaskan som ska drickas/ätas.
	PVC – Polyvinyl- klorid	Mycket vanlig plast: leksaker, regnkläder, galon, vaxdukar, plastgolv, byggnadsmaterial, plastinpackning av kött, vinylhandskar mm. Basen för plasten – vinylklorid, är cancerframkallande. Stora mängder mjukgörare, upp till 50%, blandas i plasten, dessa är ofta ftalater vilka kan vara hormonstörande. Även bly kan förekomma i plasten.	Denna plast innehåller flest kemikalier av alla plaster, och de utsöndras ofta från materialet. Undvik PVC-plast så långt som det är möjligt.
	PE-LD – Polyetylen Låg Densitet	Mjukare polyetylen plast än 2an. Finns i plastkassar från mataffären, kabelisolering mm.	Värm inte plasten
	PP - Polypropyl- en	Vanlig i hårda förpackningar för livsmedel och matlådor. Så länge plasten är ren från kemikalier ska den vara säker att värma upp, det är dock svårt att veta om kemikalier tillsats plasten.	Inga idag kända risker finns med plasten. Lägg dock upp maten på tallrik innan uppvärmning för att vara på den säkra sidan.
	PS - Polystyren	Ganska hård plast, vanlig i leksaker, cellplastförpackningar, plastmuggar, köksmaskiner, yoghurtburkar, datorer mm. Cellplast kan också vara impregnerad med flamskyddsmedel. Styren misstänks vara hormonstörande.	Undvik PS-plast så långt det är möjligt
	Övriga plaster	Flera olika plaster har denna märkning. Hård genomskinlig plast märkt med 7, Polykarbonat – PC , tillverkas av det hormonstörande ämnet Bisfenol A. Denna klara plast är vanlig i CD fodral, tillbringare och nappflaskor - tillverkade innan 2011. Med märkning 7 finns däremot också Bioplast , vilket tillverkas av majs och potatisstärkelse.	Undvik om du inte vet vilken plast det är.

Märkningar

Det finns många olika miljömärkningar och det kan kännas som en djungel, några gäller bara för Sverige eller EU exempelvis. I listan presenteras de vanligaste miljömärkningarna som kan vara bra att ha koll på.

Det är inte alltid så att en vara med en miljömärkning automatiskt är en bra vara, framför allt gäller detta exempelvis tvål och tvättmedel. Dessa typer av varor kan innehålla exempelvis parfymer som kan vara allergiframkallande, trots att de är miljömärkta. Bästa är att välja en produkt som är både miljömärkt och parfymfri. Alla kosmetiska produkter har en INCI-lista, en innehållsförteckning som visar vad en vara innehåller, där hittar du vilka ämnen som finns med.

CE-märkning

CE-märket innebär att varan uppfyller de regler om säkerhetskrav som ställts inom EU. Leksaker utan CE-märkning får inte säljas till konsumenter. Ett problem med märkningen är att det är producenten av en vara som sätter märket på sin produkt. Det finns ingen extern kontroll av att varan uppfyller de krav som ställs och därför händer det att produkter säljs trots att de inte uppfyller alla regler. För att undvika att osäkra produkter köps in, är rekommendationen att köpa produkter från välkända tillverkare och märken.

Svanenmärkt

Svanen är Nordens officiella miljömärke för varor och tjänster. Märkningen ställer hårda krav på produkter ur ett livscykelperspektiv, från råvara till avfall. Kraven på produkterna skärps kontinuerligt för att utveckla en hållbar produktion. Svanmärkta leksaker garanterar att kraven för CE-märket uppfylls. Därtill ska produkten uppfylla en rad olika miljö- och hälsokrav som ställs utifrån gällande lagstiftning och Svanens egna krav. Till exempel får en Svanen märkt plastleksak inte innehålla bly eller någon annan tungmetall, eller förbjudna ftalater.

Bra Miljöval

Bra Miljöval

Bra miljöval är Naturskyddsföreningens egen miljömärkning för varor och tjänster. Liksom för Svanen skärps kraven med tiden för att främja en hållbar produktion. Märkningen finns inom olika produktgrupper, allt från färdmedel till diskmedel

EU Ecolabel

EU Ecolabel är en gemensam miljömärkning inom EU. För att få märkas måste en produkt uppfylla kriterier för kvalitet, miljö och funktion under varans hela livscykel. Kraven ökar succesivt och måste följas för att märkningen ska få behållas. Märkningen finns främst inom färg och textilier men även hygienprodukter.

Astma och allergiförbundet

Produkter med Astma och allergiförbundets märkning är fria från parfym, allergiframkallande och irriterande ämnen. Märkningen finns på hygienprodukter, men även för bäddprodukter, dammsugare med mera finns kriterier framtagna.

Ökotex-standard 100

Ökotex-standard 100 är ett certifieringssystem för textilier. Märkningens kriterier gäller för textilier från råmaterial till färdig produkt. Certifieringen garanterar att inga farliga eller otillåtna kemikalierester finns i den färdiga produkten. Märkningen finns bland annat på hemtextilier, bäddprodukter, tygleksaker med mera

FSC

Organisationen Forest Stewardship Council (FSC) främjar hållbart skogsbruk ur miljöperspektiv och socialt ansvar. Råvarans ursprung till FSC-märkta produkter går att spåra, detta underlättar för konsumenten att göra medvetna val. Märkningen finns på produkter tillverkade av skogsråvara, till exempel träprodukter och papper

Blå ängeln

Blå ängeln är en tysk märkning, främst för pappersvaror. Kriterier för märkningen omfattar utsläpp, energiförbrukning, livslängd och säkerhet. Märkning får den vara som är ett bättre miljömässigt alternativ än andra varor i samma produktgrupp.

Giftfri förskola

Symbol som uppfyller EU-lagstiftning och Upphandlingsmyndighetens krav på Giftfri förskola. Symbolerna är skapade av branchen själva och finns på de produkter som omfattas av upphandlingsmyndighetens kriterier för ”giftfri förskola” så som leksaker, hobbymaterial, möbler och idrottsmateriel.

Ordlista

Kemikalier och kemikaliegrupper

Ftalater – PVC plast

Ftalater är en grupp kemikalier som används som mjukgörare i plast. Pvc plast kan ha upp till 50 % mjukgörare i plasten. Utsöndring av mjukgörarna från materialet sker kontinuerligt, och avtar inte med tiden. När kemikalierna har lämnat materialet blir det torrt, spricker och är oanvändbart. Flera ftalater är idag förbjudna eller reglerade i leksaker, på grund av att de är hormonstörande. Forskningen misstänker att flera ftalater har samma effekt i kroppen, eftersom molekylstrukturen för hela ämnesgruppen är så lika. Ftalater i pvc plast är vanligt i plastgolv, leksaker av mjukplast, låtsasskinn, vaxdukar, plasttryck på kläder, överdrag till möbler, lekkuddar, skötbord- och vilomadrasser.

Flamskyddsmedel – elektronik, textilier och skumgummi

Flamskyddsmedel används för att minska risken för att olika varor och produkter ska fatta eld. Flamskyddsmedel baserade på brom (bromerade flamskyddsmedel) är de mest omtalade. De är extremt långlivade i naturen och lagras i kroppen. Elektriska apparater innehåller ofta bromerade flamskyddsmedel, det är också vanligt i stoppning av skumgummi, exempelvis i möbler, kuddar och madrasser. Flamskyddsmedel av andra halogener, (klor, fluor) anses också problematiska. Halogenerade flamskyddsmedel är bland annat cancerframkallande.

Bisfenol – polykarbonatplast

Bisfenol A används för tillverkning av polykarbonatplast och epoxiplaster, den är också vanlig på insidan av konservburkar. Bisfenol A är förbjuden i nappflaskor sedan 2013, den misstänks kunna skada fertiliteten. Den är också förbjuden i barnmatsburkar för barn under 3 år, men finns alltså i mycket annat som små barn använder. Bisfenol A ersätts ofta med andra bisfenoler, exempelvis bisfenol S, som misstänks ha liknande effekter i kroppen. Polykarbonatplast med bisfenol A är hård (ofta genomskinlig) och vanlig i tillbringare, plastglas och plasttallrikar.

Perfluorerade ämnen – teflon och textil

Perfluorerade ämnen används i exempelvis stoppade möbler för att ge textilen en smutsoch vattenavvisande yta. De kan också användas i rengöringsmedel, som fönsterputs och golvpolish. Vissa perfluorerade ämnen bryts ned långsamt andra inte alls, de lagras länge i kroppen. Flera av ämnena är klassificerade som hälsofarliga, misstänkt cancerframkallande, reproduktionsstörande, samt giftigt för vattenlevande organismer. Perfluorerade ämnen är också vanligt i fettavstötande matlagningsredskap så som teflonpannor och teflongrytor.

Formaldehyd – limmade byggvaror och textilier

Formaldehyd är vanligt i limmet i spånskivor och används också i textilier för att fixera färgen eller inför transporten av varorna för att förhindra att textilen ska bli skrynklig. Formaldehyd är framför allt allergiframkallande.

Tungmetaller – tryckimpregnering

Tungmetaller finns i impregneringen i tryckimpregnerat virke, för att göra virket mer motståndskraftigt och beständigt. De vanligaste är krom, koppar och arsenik (CCA).

Nitrosaminer och nitroserbara ämnen – gummi och bildäck

Nitrosaminer och nitroserbara ämnen starkt cancerframkallande och vanligt i gummi- och latexprodukter